

Nászta Katalin

Merő Béla: Egy színház- alapítás viszontagságai – kötet és bemutató

Ki itt belépsz, hagyj fel – azzal a reménnyel, hogy nyugodtan hátra dőlsz és kényelmesen elszórakozol egy kis történeten.

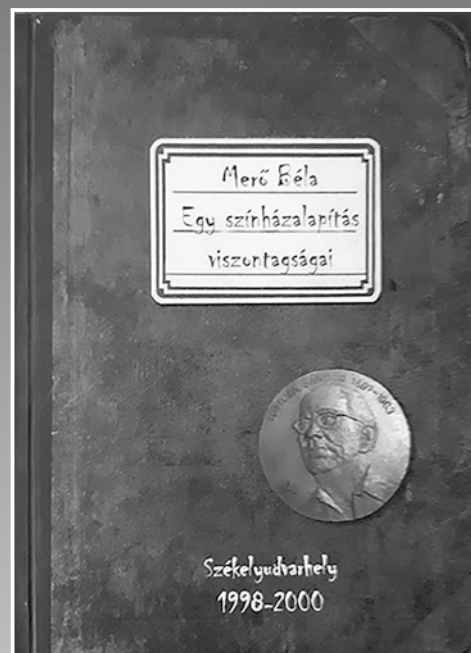
71 éves és lobog, lángol, érvel, nem nyugszik bele, nem teszi le a lantot – inkább most veszi fel igazán.

Merő Béla. Van benne valami kedves fenegyerekesség. Az ilyen emberre hosszú távon nem lehet haragudni. Az ilyenek forgatják fel a világot. És alapítanak színházat határon túl is. Mint a mesében.

Nemrég két alkalommal is találkozhattam Merő Béla élet-történetével. Egyik a teljes életéről szólt, a másik erről a könyvről, amiben a Székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház megalapításáról ír. Egyik sem volt vidám, ő mégis harag nélkül, valami olyan szomorkás és nyughatatlan derűvel beszélt, mint aki fantasztikus események hosszú sorát élhette meg. Ez a hangnem az élet összes nyavalyáiban jártas embereké, akik túlélnek, akik a jég hátán is, a legmagasabb csúcson is viccet csinálnak a megsemmisülés közelségéből. Nem ijednek meg. Nekimennek a falnak és nevetnek, hogy betört a fejük. Eközben létrehoznak egy-két színházat, megrendeznek egy sereg előadást, átalakítják maguk körül a világot. Az elismerést a velük együtt dolgozók részéről nyugtázhatják, a támogatók rendre kihátrálnak, elfogynak. Olyan nyugtalansággal él, alkot, nem is tudom mihez hasonlítani. Sorra szerzi magának az ellenségeket. És sorra nyeri az élet nagy csatáit, kinőnek a virágok, amerre jár. Háta mögött egyetlen erős bástya, felesége, aki egyedül nevelte két közös fiúkat. Mert Béla mindig máshol van. Herszonban, Békéscsabán, Székelyudvarhelyen – miközben Zalaegerszegen él(ne). De miért írta meg ezt a könyvét? Előzőleg a Reflex Színpad történetével rukkolt elő, azzal is hirtelen, röpké három hónap alatt. Most pedig színházi életének Erdélyben megélt részletes beszámolójával lep meg.

A zalaegerszegi Deák Ferenc könyvtár jól ismert termében ülünk. A Pannon Tükör ez évi 5. lapszámbemutatója után Bubits Tünde főszerkesztő Merő Bélát faggatja könyvéről. Első benyomásom, a kérdezett nagyon izgul. Mesélés közben mind felindultabbá válik. Mint aki arra számít, hogy megtámadják. A könyvét ezután fogom elolvasni.

Ha minden igaz abból, amit elmesél, akkor iszonyatosan fáj a szívem. Magunkért. Hogy odamegy színházat csinálni, mert hívják, és végül kiutálják onnan. Ejtik. A színház megy tovább, de már nélküle. Megünnepli a húsz éves fennállását – őt meg se hívják. Elfeledkeztünk rólad, bocs. De utána sem hívják. A

könyvbemutatón – de már előtte, Arany Horváth Zsuzsával való beszélgetéskor is azt éreztem rajta, túl sokat mond, túlszalad a mondókáján, mintha nem tudna leállni. Most is végigizgatott, nyugtalan, jelezte is, hogy felkészült az esetleges támadásokra, ami az udvarhelyiek (hatóságok? személyek?) részéről érheti – én meg az emlékeimmel birkóztam. Hogyan írjak valamiről, amit nem ismerhetek? Bár erdélyi vagyok, de itt élek '89 óta. Magamra s a könyvben megírtakra vagyok utalva. Könyvében az akkori politikai változásokról is beszámol(tat). Cikkeket idéz a korabeli sajtóból. Megismerem a jóval a romániai rendszerváltás utáni (1998-ban vagyunk már!) állapotokat Udvarhelyen (is). Van benne jó pár olyan információ, ami mellbe vág. Túlzol Béla, mentegetem magamban, de cikkekkkel hitelesíti, amikről ír. Horváth Károly kérésére, aki leendő anyósa ötletére és a város színházalapítási terveire alapozva elhívta Székelyudvarhelyre tájékozódni. Merő Béla Szász Jenő, akkori polgármesternek vázolta elképzeléseit, ám eszébe sem jutott megpályázni a vezetői posztot, írja. Mégis úgy álltak fel az asztaltól, hogy az utolsó mondat így hangzott: - Béla, tiéd a színház. Ősszel kezdünk. A már hivatalos felkérésre el is küldte június 18.-án a pályázatot. Szeptember 14.-én bírálták el. Kiderült, még volt egy pályázó, de ő győzött. Megbízatása 2002-ig szólt. Pár nap múlva megkötötték vele a szerződést, de csak, mint akinek munkaköri feladata a színház megszervezése. Ígérték az intézmény létrejöttékor a módosítást, de az elmaradt. Felmondásáig vezetői jogosítványok nélkül látta el a vezetői feladatokat.

Merő Béla lehengerlő pályázattal állt elő. Ez annyira mellbe vághatta az ottani önkormányzatot, hogy köpni-nyelni nem tudhatott. Béla a felhőkben jártál! - gondolom magamban utólag, mikor úgy tervezett, hogy nem ismerhette a helyi állapotokat. Persze, hogy sorban érték a csalódások, amiket nem érthetett, mert ott másként működtek a színházak, főleg adminisztrációs szempontból. Nem is érthették, mit jelent a színház gazdaságossá tétele, elhűlhettek és felfortyanhattak az iszonyatos de szükséges számoktól, amikkel anyagilag működtetni lehet/akarta a színházat.

Mikor mi átkerültünk Zalaegerszegre '89-ben, elképedtünk azon az anyagi pazarlásra, hogy minden előadáshoz új, nehéz, fából-vasból

készült drága díszletet csináltattak, amiket azután eladtak. Sepsiszentgyörgyön, sokkal szegényebb gazdasági keretek között működtek a színházak. Mindent felhasználtak, újrahasznosítottak – néha ugyanaz a bútordarab, ruhák, kosztümök kis átalakítással több előadásban is „felléptek”. Abszolút ismeretlen volt és még sokáig az is maradhatott az a gazdasági mentalitás, ami színházi pályázatában helyet kapott. Jutalékos rendszer, fizetésemelés, jogdíjak? Merő Béla bevett gyakorlatként említi, hogy a darabok szövegeit, amikhez engedélyre van szükség egyszerűen átirják, dramatizálják és így már jogdíj nélkül prezentálhatják, de az átdolgozásért pénzt vehetnek fel (az átirók természetesen). Erdélyben tisztelték a hagyományokat, a darabátírás méltatlan hozzáállásnak minősült az előadást létrehozók részéről. Legyen rendező a talpán és rendezze meg az eredeti darabot, vagy ne vegye elő!

Merő Béla olyan világból csöppent egy „elmaradt” székely kisvárosba, ahol ezek a manóverek ismeretlenek voltak. Ráadásul az ideges, sietős tempó elütött az alapos, komótos székely munkaritmustól – persze, hogy megijedtek. „Nehézséget okozott, hogy a megbeszéléseken szinte senki nem jelent meg pontosan. Általában félóra késéssel érkeztek partnereink. A színházi rendhez szokott ember számára ez elviselhetetlen volt. ... A lassú tempó határozta meg az itteni életet. Egy alkalommal az élelmiszerboltban végre sorra kerültem volna, de az eladó elkezdett enni. Szóvá tettem a dolgot. A válasz: „lelkem, éhes vagyok...” Nem volt mit tennem, megvártam, míg jóízűen befalta tízóraiját...” (46)

Biztos vagyok benne, sok fogalommal tisztában sem voltak (alapítvány gazdasági tevékenysége, szponzorok, beavató előadás, face to face forma, ...) Már a pályázatban szerepel az önbeteljesítő jóslat: „A 2002-ig tartó időszakot „hadiállapotnak” tekintem, amelyben a – színházra jellemző – egyszemélyi felelősség mellett ki kell nevelni azokat a helyi vezetőket, akik átveszik a színházat és a továbbiakban képesek azt teljes szakmai felelősséggel működtetni”. (31)

Másrészt elhiszem, hogy Merő Bélát jó értelemben hozta lázba ez a lehetőség, aminek hangot is ad visszaemlékezésében: új színházat csinálni Székelyföld szívében! Micsoda ajándék! Feladat, örömteli, nem véletlenül

lelkesedik érte, nem kímél anyagiakat sem, anyait-apait belead, még túl is tervezi magát. Engem is elképeszt ez a mindent – de tényleg! – átölelő színházalapítási pályázat, honnan is ért hozzá ennyire? Hát onnan: ott a zalaegerszegi színházalapítói tapasztalata, a Reflex Színpad létrehozása, működtetése, és ott a kitartása is az illetékesek ellenállásának dacára. Eredményei ellenére mindig keresztbe tettek neki. De ő nem az, aki feladja. Mint akit felhúztak, színházat kell csinálnod amíg élsz! - sugallja neki a hang belülről, különben nem lángolna ennyire. (Bár velem kapcsolatban nem ezt tapasztaltam egyetlen közös munkánk során, de ott, akkor én is „ludas” lehettem, épp az eltérő és friss színházi akklimatizálódásom okán. Erdélyben akkor egészen másként álltunk mi a színházhoz, mint a magyarországiak.) Ez a nézetkülönbség különben kiderül a repertoár kialakításánál is – olyan darabokat választ, amiket az udvarhelyiek tényleg sokszor láthattak remek előadásokban, több színház részéről is, mint Kolozsvár, Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Szatmár, Temesvár. A tavaszi-nyári turnéikon rendszeresen látogatták a székelyföldi településeket, kivált a nagyobb városokat. És amikor még nem volt más szórakozási lehetőség – külföldi tévéadások pld. – nagyon sokan jártak színházba. Így a Nem élhetek muzsikaszó nélkül és a Képzelt riport sem volt újdonság... Nem mellesleg, hagyományos előadásokhoz szoktak, bár ízelítőt kaphattak a modern színházi stílusból is – mégis, biztos vagyok benne, hogy a meztelenkedés inkább taszított, nem vonzott nagyobb létszámú közönséget. Persze, nem tudhatom milyen változások zajlottak konkrétan ott, de ismervén őket és magamból kiindulva némelyest érteni vélem részükről az idegenkedést.

Mindenképpen nagyon dicséretes a színházalapítói akarat, tett és Merő Béla ezt sikeresen abszolválta, kivált azoknak az ismereteknek a fényében, amikről könyvében beszámol. Mert túl azon, hogy értem a helyi hatóságok tájékozatlanságából (nem akarok rosszhiszemű lenni) fakadó elzárkózását (ki ne derüljön, hogy nem értünk hozzá) – mélyen elítélendőnek tartom a „tartsunk be a Magyarországról jöttek” hozzá(nem)állást, aki ráadásul önzetlenül tevékenykedik. Micsoda makacs székely bikfafejűség ez! Ezt nem ismerhette Merő Béla. Meg a romániai szocialista rendszert,

ami duplán nyomorított, mert duplán ült az ember nyakán. Románként először és elnyomott magyar „urak”-ként másodsor. Kiábrándító. Mélyen elszomorít, mennyire nem tudott élni a felszabadulással – mert azért felszabadulás történt – a Ceausescu uralom alól – az erdélyi magyar. Hogy hagyták magu(n)kat egymás ellen kijátszani, összeugrasztani... nem sorolom. Könnyen beszél az, aki ennek nem volt részese. Nem is akarok pálcát törni senki felett.

Naivnak is érzem Merő Béla vállalkozását. Hiszen Udvarhely közönsége végig ki volt szolgálva a többi magyar színház részéről. De ő könyvében erről is tudósít. Hogy a kezdeti lelkesedés mint hagyott alább, a népművelő színjátszók helyzete hogy nehezült, vált egyre érdektelenebbé, ahogy az idők változtak, az emberek hozzáállása is – kivándoroltak, elmentek, nem akartak, nem akarnak már sokáig egy helyben maradni, elköteleződni – megbolydult a világ. Egy ilyen világban a régi rendszer szerint működő színház – repertoárral, állandó közönséggel – talán álom is marad. Már nem úgy működnek a színházak, mint régen. Szétaprózódik tevékenységük ideiglenes elkötelezettségek mentén, épp a nézők gyarapítása érdekében, a nézettség, ismertség végett. A hagyományos vagy legalábbis a régi mechanizmus szerinti módszer már döcögősen működik. Főleg, ahol addig állandó színház sem létezett. Könyvét Stracula Attila, erdélyi kritikus bevezető soraival indítja:

„A kötetből nemcsak a művészi vetületét olvashatjuk a székelyudvarhelyi színház kezdeti életének, annak sajtóvisszhangjáról hanem a színpadon túli, nem túl szívderítő eseményekről, kulisszatitkokról, Merő Béla, mint alapító-rendező viszontagságairól is. A helyi, de központból irányított bürokrácia beidegződései néha karkai helyzetbe sodorták a kezdeményezőt, az időközben riadóztatott szunyókáló antitestek munkálkodásának eredményeképpen az „idegen” testet” kilökték a szervezetből... Merő Béla legújabb kötete egyben színházi adattár a múltban kutakodóknak, az erdélyi színjátszás történetére kíváncsi olvasónak.”

Egy rövid önéletrajzi Elő-játékkal folytatja, beszámol Erdélyben előzőleg bemutatott előadásainak marosvásárhelyi, nagyvárad, temesvári sikereiről, majd belecsap a sűrűjébe. Nagy

örömmel olvasom olyan neves művészek támogatását az új színházalapítással kapcsolatban, mint Vitályos Ildikó, Lohinszky Lóránd, Molnár Gizella, Kőműves Mihály, Rekita Rozália, László Károly. Merő Béla, aki már megszerezte a dr. címet is, színházi tevékenysége mellett az évek során olyan mindenre kiterjedő részletes pályázattal állt elő, ami mellett a másik induló biztosan nem rúghatott labdába. Eleinte nem is volt gond, ahogy a gyermek is lassan ébred rá a körülötte levő világra, neki is menet közben kellett szembesülnie nemcsak a nehézségekkel, hanem azzal a rosszindulatú, korlátolt hozzáállással, ami Románia Erdélyét sem kímélte és az előző rendszer maradványainak csökevényeként megmérgezte majd-egész otlétét. Más sokkal hamarabb feladta volna, ő kitarzott. Elképzelését, színházalapítását befejezve, anélkül hagyta ott azt a helyszínt, amibe apait-anyait belefeketett, hogy megköszönték volna. Nem mindennapi olvasmánynak leszel részese. Könyvét akkor sem tudod letenni, ha nem vagy színházi szakember, ha csak egyszerű néző vagy, aki szereted a színészeket, a színházcsinálókat. Ami kiderül Merő Béla könyvéből, azzal a város vezetésének akkori emberei nem fognak dicsekedni. Igaz, ők elolvasni sem fogják. De hogy híre megy, abban biztos vagyok. Mert nem az a kérdés, hogy – egy mindenféle szempontból elnyomás utáni időben – kell-e még egy színház, hiszen ilyen alapon Budapestnek is elég volna egy, hanem hogy kell-e nekünk kultúra? Legyen az ilyen-olyan, szeretem-nemszeretem, tetszik-nem tetszik, de lehetőség az emberfők művelésére, a lét méltóságosabbá tételére, a lelkek ápolására. Nem az a kérdés honnan jöttél, hanem mit teszel értünk. Nem az a baj, hogy magyarországi magyar vagy, akit az erdélyi mindig is irigyelt, hanem hogy tudsz-e örülni annak, hogy testvéred van, ha határon túli is. És az sem lehet baj, ha nem értünk mindent, de azért van az eszünk, hogy megértsük, amit mondani akar. Van még tanulnivalónk – akár idősek, akár fiatalok vagyunk.

Dr. Merő Béla, rendező, színházalapító, író - beírta nevét a nemcsak a magyar, de az erdélyi kulturális, és színházi élet történelmébe. Könyve: Egy színházalapítás viszontagságai úgy állít emléket tevékenységének az utókor, a színháztörténet számára, ahogy azt igazán kell, a legteljesebb nyíltsággal, őszintén feltárva mindent, nem kímélve önmagát sem. Ha lehet a rendezőnek szerepet adni – ez a könyv Merő Béla főszerepe a színháztörténet irodalmának színpadán, amit remekül teljesített, nem hagy hiányérzetet az olvasóban. Arra ösztönöz,

törekedjünk jobban, pontosabban megismerni és megszeretni a határon túli testvéreinket.

Mindazonáltal: ha egy könyvet kell írni az alapításról azt csakis így szabad: részletesen, kitérni a legkényesebb dolgokra is, akár annak kockázatát is vállalva, hogy megsértődnek, megharagudnak. Hiszen végül Merő Béla erőfeszítései sikert arattak. Ténykedése nyomán született meg az állandó székhelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház társulata. Hogy a babérokat más aratta le? Hogy fáj a sok mellőztetés, félreértés, őszintétlen beszélgetés, elhallgatás? Hogy túl nagy tenyérrel osztogatta, amit tudott, hogy túl nagyot és nagyon előre álmodott? Hát szabad másként?

(Merő Béla: Egy színházalapítás viszontagságai, Pannon Tükör, 2019)